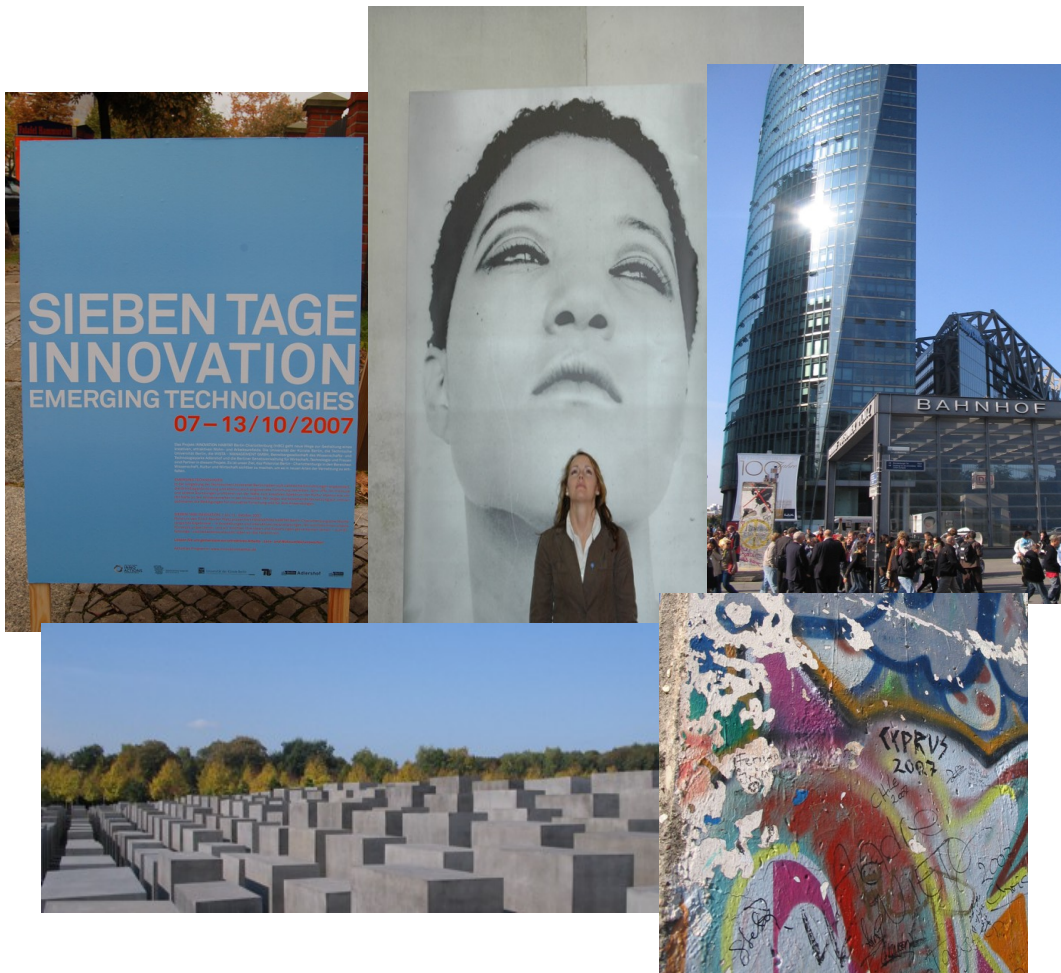

Bestemming: Berlijn, Duitsland

REISVERSLAG

Studiereis Stichting Stedenlink

9 – 12 oktober 2007

Colofon

Eindredactie: Minouche Besters, Wonderful World

Bijdragen van: Jos van de Winkel, gemeente Amersfoort; Rob Bots, gemeente Arnhem; Matthijs Smeele, gemeente Den Haag; Heleen Kerkhof, gemeente Leeuwarden; Paul van Delft, gemeente Tilburg; Rien de Vries, gemeente Zoetermeer; Indra Henneman, EGEM en Maarten Smidts, Breedned.

Voor meer informatie over Stichting Stedenlink zie:

Stichting Stedenlink – Netwerk van Kennissteden

Postbus 5000
7400 GC Deventer

T 0570 69 42 40
F 0570 69 32 89
E info@stedenlink.nl
U www.stedenlink.nl

Voor meer informatie over de organisatie en het programma van de reis zie:

Wonderful World

Minouche Besters
Stuyvesantstraat 80 rd
2023 KR Haarlem

T 023 844 0980
E minouche@wonderful-world.nl
U www.wonderful-world.nl

Dinsdag 9 oktober 2007

Om 16.00 verzamelen we op het centraal station van Deventer. Dit maal wordt er niet gevlogen, maar gaan we met de trein. Naar Berlijn toe is dat wel net zo prettig. De groep bestaat hoofdzakelijk uit bestuurders en ambtenaren, ieder met zijn eigen verwachtingen. De komende dagen zijn ingericht met een gevarieerd en vol programma op het gebied van eSecurity, eGovernment en andere voor gemeenten relevante breedband toepassingen. In de trein wordt iedereen voorzien van breedband en ict promotiemateriaal uit de verschillende deelnemende steden. Er is genoeg te lezen en het materiaal biedt veel stof tot discussie en uitwisseling van kennis en projecten. Met een kleine vertraging arriveren we rond kwart voor tien s' avonds op het Hauptbahnhof in Berlijn. Na het inchecken in het hotel ontmoeten we elkaar nog even voor een snel drankje in de hotelbar, en dan op tijd naar bed. Het is een druk programma de komende dagen.

Op weg naar Berlijn

di 9 okt - In de trein spreek ik met mijn collega uit Deventer over de ontwikkelingen daar. Heel Deventer wordt van glasvezel voorzien. We bespreken de perspectieven daarvan, onder meer op het gebied van jeugdbeleid en sociale aspecten daarvan. Maar ook in de andere coupés zijn de StedenLink-leden hun eigen netwerk aan het updaten. In weer andere coupés zie ik zakenlieden stroom trekken uit "de muur" om continu op het toetsenbord van de laptop te kunnen tikken, iets waar de NS nog geen weet van heeft.
Stedenlink Blog | Auteur: wethouder Hans Janssen – Tilburg

Woensdag 10 oktober 2007

Bij de bus ontmoeten we Nabila Chehab, de technisch-wetenschappelijk attaché van de Nederlandse Ambassade. Zij is op de achtergrond betrokken geweest bij de samenstelling van het programma en zal vandaag en morgenochtend meegaan naar de verschillende presentaties. Onze aanwezigheid hier is voor haar een goede kans om te horen waar we in Nederlandse gemeenten mee bezig zijn.

Innovatie Strategie van Berlijn

De eerste ontmoeting is met de Technologie Stiftung Berlijn (TSB). Deze organisatie speelt een centrale rol in het innovatiebeleid van Berlijn, zowel in de beleidsformulering als in het actief knopen van wetenschap en bedrijfsleven en het ondersteunen van de technologische clusters. Een prima partij om ons dus te voorzien van een introductie op Berlijn.

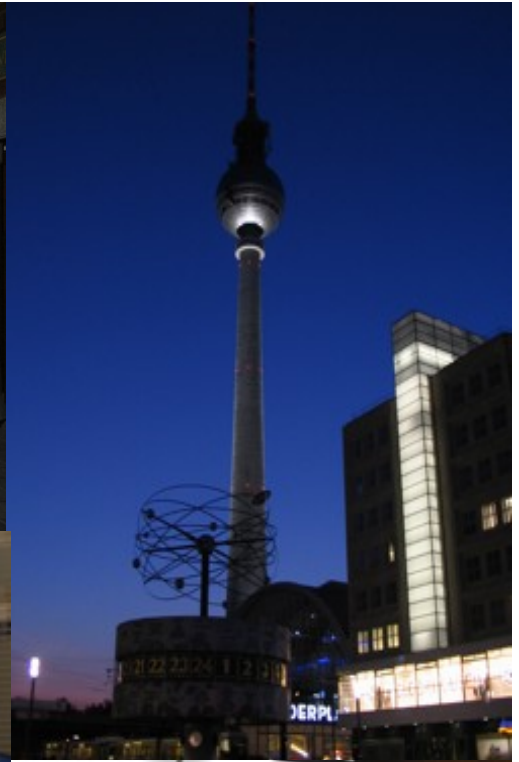
Katrin Schmoll van het TSB schetst de stand van zaken in Berlijn. Berlijn is de hoofdstad, het centrum van de politiek, wetenschap en cultuur. Sinds de eenwording zijn er in de stad tal van grootse infrastructuurprojecten geweest. Aan de buitenkant ziet de stad er dan ook overweldigend uit, met de nieuwe Potsdamer Platz, de Reichstag, het Hauptbahnhof, de brede boulevards en doorkijkjes. Aan de binnenkant staat de situatie er heel wat minder rooskleurig voor. Er is een hoge werkloosheid, een hoge schuld en de industrie die er was is grotendeels vertrokken.

De economische structuur van Berlijn kenmerkt zich dan ook door:

- weinig grote (industriële) bedrijven
- een grote service en publieke sector
- veel kleine en middelgrote bedrijven
- veel bedrijven in de media/ICT

Eind jaren '90 was de situatie niet veel anders, de economie stond er slecht voor en er waren geen grote bedrijven die het schip vlot konden trekken of perspectief konden bieden. Wel werd een hele nieuwe groep bedrijfjes zichtbaar, de creatieven in de nieuwe media en ict. Daarnaast kon Berlijn bouwen op een hoogwaardige wetenschappelijke infrastructuur van universiteiten, HBO instellingen en onderzoeksinstituten.

Om deze redenen is er toen voor gekozen om een hele specifieke focus te kiezen en alleen in te zetten op die sectoren waar de stad al een goede basis in had, te weten :

- Verkeerstechniek
- Biotechnologie
- Medische technologie
- Optische/microsystemen en ICT

Ook in Berlijn lag de focus dus op de kennisintensieve economie. Via een strakke regie, waar de TSB een belangrijke rol in speelt, worden opkomende sectoren en clusters aangewezen die een grote kans op succes bieden. De clusters kunnen aanspraak maken op verschillende gelden en worden ondersteund door verschillende netwerken van bedrijven en onderzoeksinstituten. De meeste energie gaat uit naar de opkomende sectoren. Als een sector het tot cluster heeft gebracht dan loopt het wel, zo is de redenering.

De strakke regie, met getrapte politieke besluitvorming over het stadium waarin een sector zich bevindt (vier stadia, waaronder: opkomende sector en cluster) en verdeling van de gelden via de geijkte zware procedures van de Berlijnse investeringsbank, doen stroperig aan. Toch gebeurt er aan de voorkant een hoop. De clusters zijn meer dan een vignet aan de buitenkant, een pr instrument voor lokale bedrijven. Er wordt veel samengewerkt, er vindt uitwisseling plaats tussen wetenschap en bedrijfsleven en er vindt gezamenlijke productontwikkeling plaats. Wellicht laat de rol van TSB, als actieve makelaar, zich hier gelden. Wat ook interessant is, er worden harde noten gekraakt. Sectoren zijn niet zeker van hun positie in de matrix, en de financiële mogelijkheden die daar bij horen. De politiek is dus niet bang bestaande posities ter discussie te stellen en terug te draaien.

De huidige focus, blijkend het masterplan van 2007/2008, ligt op: Security with ICT, E-government, Convergent Services, E-health/ Telemedicine, Open Standards en RFID.

Rondje langs de steden

Na afloop van de presentatie blijven we in het Ludwig-Ehard Huis om elkaar bij te praten over de activiteiten en voortgang van projecten in onze eigen steden. Iedereen is erg druk en er worden grote stappen gezet. Het valt telkens weer op dat er veel dynamiek en enthousiasme bij Stedenlink is. De bereidheid om kennis met elkaar te delen en van elkaar te leren neemt elk jaar weer toe. En daarmee is een uur om gezamenlijk bij te praten dus ook veel te kort.

Onderweg in de bus krijgen we het nieuwe gebied rond de Reichstag te zien. Onvoorstelbaar, die leegte en weidsheid. We wandelen van het Holocaust Monument naar de Potsdamer Platz. Dit plein is zo groots opgezet, hoge gebouwen, veel glas en staal. De verschillende horeca in het SonyCenter zijn gevestigd in een supermodern gebouw, terwijl de interieurs zo uit de 19e eeuw lijken te zijn overgenomen. Dat geldt ook voor onze lunchplek, waarvoor een authentieke Franse brasserie is ontmanteld en opnieuw opgebouwd. Een merkwaardige mengeling van hang naar oud en nieuw.....

Na de lunch splitsen we ons op. Een helft reist af naar het oosten van de stad voor een presentatie over eSecurity, terwijl de andere groep zich naar het Fraunhofer Instituut begeeft.

eSecurity

We worden voor onze parallel sessie in een mooi historisch pand ontvangen door de heer Grimm van het bedrijf TEK0. Hij schetst voor ons de Duitse situatie rondom E-Security. E-Security is een van de speerpunten die in de ochtend al werden genoemd. Berlijn heeft een zeer goede communicatie-infrastructuur, waardoor de kansen voor deze sector goed zijn. Er zijn zeer veel bedrijven in de regio Berlijn actief bezig met dit onderwerp.

Het netwerk SeSamBB is opgericht om de toegevoegde waarde binnen dit cluster te vergroten. Er worden activiteiten ontplooid op een aantal deelgebieden binnen eSecurity:

- Building Security
- Airport Security (steeds belangrijker, onder meer door toename kleinere vliegvelden)
- Tunnel veiligheid
- Biometrie
- Geïntegreerde veiligheidsmonitoring

Door de samenwerking in het cluster is het makkelijker voor startende ondernemers om grote opdrachtgevers te interesseren en om politieke keuzes te beïnvloeden.

Voordat er in separate presentaties ingegaan zal worden op gebouwveiligheid en veiligheidsmonitoring in het Openbaar Vervoer schetst Eric Helder, wethouder in Enschede, hoe in Nederland (Enschede) middels camerabeveiliging de binnenstad veiliger is geworden. Door de camera's kan sneller worden gereageerd door onder andere de politie. Ook is het gevoel van veiligheid toegenomen bij de burgers. Uit de discussie blijkt dat in Duitsland de privacy-regels nog strenger zijn dan in Nederland, waardoor de aanpak met camera-toezicht daar nog niet op deze manier wordt toegepast.

In de presentatie over Probuilding wordt aan de hand van een voorbeeld geschetst hoe belangrijk het is om tot een integrale aanpak te komen. In onze moderne gebouwen zijn veel computersystemen actief die ieder een deel van de veiligheid waarborgen. Het zou logisch zijn als deze onderling verbonden zijn, maar dat is meestal niet het geval. Zo kan het gebeuren dat de computer van de lift wel weet dat er brand is uitgebroken in een gebouw, maar niet op welke etage. Hierdoor kan hij niet de meest veilige vluchtroute kiezen, en mogelijk de lift zo de vlammenzee insturen. Een droevig recent Duits praktijkvoorbeeld.

Binnen het initiatief Probuilding werken verschillende Berlijnse bedrijven samen aan de ontwikkeling van holistische systemen, waarin de computersystemen binnen een gebouw vanuit 1 punt worden aangestuurd. Denk aan brandalarm, inbraakpreventie, maar ook koppeling met een systeem voor biometrische persoonsregistraties en klimaatbeheersystemen. Deze aanpak is bijvoorbeeld heel waardevol voor voetbalstadia, stations, vliegvelden, maar ook grote flatgebouwen of kantoorcomplexen.

In de presentatie van Dresearch worden verschillende oplossingen gepresenteerd voor beveiliging in het openbaar vervoer. Ook hier geldt hetzelfde als voor de camerabewaking in de binnenstad. Het heeft een preventieve werking en daarnaast wordt de pakkans van vandalen vergroot. Het systeem kan via smalband ook communiceren met een centrale. De kwaliteit is voldoende voor een beoordeling van een situatie.

eGovernment en eCities

Op het Fraunhofer Institute for Open Communication Systems worden we hartelijk ontvangen door Michael Tschichholz, directeur van het competence center voor *Electronic Government and Applications*. Het onderwerp van de middag is dan ook eGovernment. Dat levert een aftrap op door Herr Tschichholz, die daarin meer heeft verteld over de activiteiten van Duitsland op het onderwerp. Echter, niet voordat ieder in de zaal zichzelf kort had voorgesteld. Noodzakelijk, want er waren twee gasten aanwezig. Jens Movina, adviseur van City&Bits, een bedrijf in Berlijn dat gemeenten adviseert op het vlak van eGovernment en ICT strategieën en Andreas Roth, projectleider ict bij de gemeente Friedrichshaven, dat recentelijk tot T-City is uitgeroepen. Deze laatste was speciaal voor deze ontmoeting overgevlogen vanuit het mooie gebied bij de Bodensee. Frau Karin Engelhardt was ziek en daarmee helaas verhinderd voor een presentatie over Coburg en hun visie op de innovatieve kleinere gemeente.

Michael Tschichholz vertelt in de eerste presentatie van de middag over het Fraunhofer Institute. Het is het grootste Europese onderzoeksinstituut met een budget van 1 miljard euro en bestaat uit 58 losse instituten met in totaal 12.500 werknemers. Op verschillende thema's wordt de expertise van de losse instituten gebundeld, zoals hier in het eGovernment Center dat 4 jaar geleden is opgericht en waarin 9 instituten samenwerken. Doel van het eGov Center is gezamenlijke services te ontwikkelen die overheden helpen slimmer te werken en betere dienstverlening te geven, aangepast aan de wensen en mogelijkheden van deze tijd.

Vertaalt in oneliners geeft dat:

- van eilanden naar netwerken
- gezamenlijke aanpak in plaats van redundantie
- diensten in plaats van verkokerde software
- creatief in plaats van bureaucratie

Daarnaast schetst Michael een overzicht van Duitse aanpak van eGovernment met de programma's BundOnline en DeutschlandOnline, de koppeling naar de innovatiestrategie van de Duitse overheden (voor een deel ook al in de ochtend uiteengezet en daarmee bekend), bij het project Zukunft en bij gemeentelijke voorbeelden.

Wethouder Hans Janssen van de gemeente Tilburg geeft een korte introductie over Stedenlink, waarna Peter Keijzers, hoofd Informatiebeleid in Tilburg, laat zien hoe in Tilburg gebruik wordt gemaakt van virtuele stadsbeelden om burgers te betrekken bij besluitvorming. De aanwezigen zijn onder de indruk. Zie: www.virtueeltilburg.nl.

T-City Friedrichshaven

Hierna stappen we even van het onderwerp eGovernment af en maken we kennis met de winnaar de T-City prijsvraag van Deutsche Telekom (DT), Friedrichshaven. De wedstrijd was uitgezet onder 431 gemeenten in Duitsland met 25.000 – 100.000 inwoners. De heer Roth, projectleider T-City, had hard gewerkt aan een projectvoorstel (van bijna bijna 700 pagina's) met de beste ideeën over het gebruik van ICT infrastructuur om de levenskwaliteit van burgers, bedrijven, toeristen en anderen in de gemeente te vergroten. Een grote kans voor Friedrichshaven, en voor DT natuurlijk. De stad is een experimenteerplek voor (mobiele) breedbanddiensten geworden en een belangrijk marketinginstrument voor DT op hun weg naar andere gemeenten in Duitsland. De diensten die in Friedrichshaven succesvol worden ontwikkeld zal DT vervolgens elders inzetten. Een aanpak die Stedenlink, weliswaar vanuit een publiek perspectief, welbekend is.

In veel van de diensten die men zal gaan ontwikkelen staat de mobiele telefoon centraal. Het idee is dat je straks in Friedrichshaven als toerist rond kan lopen via de routekaart op je telefoon, kaartjes voor attracties mobiel betaald en andere zaken regelt. De telefoon communiceert actief met de omgeving, via bluetooth. De ideeën zijn niet nieuw. Verschillende toepassingen worden ook in Nederland ontwikkeld of reeds gebruikt. Echter het is wel interessant dat straks gemeentebreed tal van dit soort toepassingen beschikbaar zijn.

Fraunhofer Institute

10 okt - 's Middags bezocht ik met een deel van de groep het Fraunhofer Instituut. Een zeer gerenommeerd instituut voor toegepast wetenschappelijk onderzoek met 12.000 medewerkers, een samenwerkingsverband van overheid, kennisinstellingen en bedrijfsleven. Het programma focuste zich op de elektronische overheid. Veel parallellen tussen ons en Duitsland in doelen en ontwikkelingen. Maar ook hier kunnen we van elkaar leren, vervolgafspraken werden snel gemaakt. Ook de inleiding van vertegenwoordigers van de Duitse stad Friedrichshaven was goed. Met deze stad zal Stedenlink zeker contacten houden. Met enige trots presenteerde ik Tilburg Virtueel. Het viel in goede aarde. Dat doet een Tilburger goed! Stedenlink Blog | Auteur: wethouder Hans Janssen - Tilburg

De gemeente moet gebruik maken van het bestaande netwerk van DT, dus VSDL en HSDPA (voor mobiel). Dit is te begrijpen vanuit het perspectief van DT, maar het blijft voor ons lastig te snappen dat hier nog steeds niet wordt ingezet op glasvezel. De rol van DT is wel erg bepalend voor de ontwikkelingen hier en zal gezien de nieuwe Telecomwetgeving niet snel veranderen. Daarnaast is maar de vraag hoe open het netwerk is. Friedrichshaven is compleet afhankelijk van DT. De stad heeft alleen de keuze of men een innovatieve dienst wel of niet wil afnemen (afhankelijk van de mening van de gemeente of het voordeel voor de burger oplevert). Bovendien werd ook uit dit verhaal duidelijk hoezeer veel van dergelijke ontwikkelingen in Duitsland gebaseerd zijn op subsidie en de inbreng van wetenschappelijke instituten.

Even nog wat cijfers: er gaat voor het project in Friedrichshaven 35 miljoen euro naar infrastructuur en 80

miljoen euro naar de projecten. Overigens moeten alle bedrijven die diensten ontwikkelen in deze projecten ook een bijdrage leveren in de kosten. Andere partners in het project zijn: DSTGB, Alcatel-Lucent, Stern en de ZDF. In het project is een adviesraad aangesteld met daarin vertegenwoordigers van partijen die uiteindelijk beslissen of projecten worden uitgevoerd. Meer informatie via www.t-city.de.

Und jetzt das Egovernmentlab! Na de presentatie over Friedrichshaven lopen we naar het laboratorium van dit Fraunhofer Institute. Dit is geen ruimte met microscopen en borrelende buisjes, maar een gesponsorde opstelling van hardware en software. Alle veelvoorkomende hard en software voor front-, mid- en backoffice staat opgesteld en daarmee gewerkt aan volledig platform-onafhankelijke diensten. Een zeer enthousiaste en grappige 'laborant' lichtte dit testen toe aan de hand van een presentatie.

Wat leuk is om te zien, is dat ook in Duitsland wordt geconcludeerd dat interoperabiliteit zit in het koppelen van bestaande (legacy-)systemen via XML en dat daarvoor een broker met procesmanagement gebruikt kan worden. Logica die aansluit bij de ontwikkelingen van EGEM met gemeenten in Nederland. Daarnaast is het goed bevestigd te krijgen dat de politieke beslissingen en de organisationele inrichting net zo belangrijk zijn voor het succes van eGov als de staat van de techniek. Verder werd duidelijk dat datastandaardisatie erg belangrijk is en dat de huidige legacysystemen heel moeilijk te openen zijn. De scenario's van eGovernment diensten die ze toonden komen overeen met toepassingen waar ook bij ons aan wordt gewerkt. Ook het toekomstbeeld van servicenummer 115 is bij ons bekend. Het gaat daarbij om multichanneling vanuit 1 centraal servicenummer of website, in Nederland 014 genaamd. Daarbij kan een burger via verschillende kanalen (mobiel, internet, vaste lijn, pda ed) een verzoek indienen of product aanvragen. Aan de achterkant zorgt het systeem ervoor dat de juiste informatie bij de juiste afdelingen terecht komt en onderweg ook wordt verrijkt met de juiste informatie, totdat het dossier compleet is en de vraag is afgehandeld. De burger wordt van het verloop op de hoogte gehouden en ontvangt het product of antwoord op de door hem gewenste wijze/media.

Het is zeer interessant om nu te kijken in hoeverre er vanuit Nederland samengewerkt kan worden met het Fraunhofer Institute op dit soort ontwikkelingen. Tijdens de borrel na afloop, waar ook de eSecurity groep op aanhaakte, werden in ieder geval goede contacten gelegd. En de ontwikkelingen met de Duitse T-Cities en eCities bieden leuke aanknopingspunten. Er wordt het idee opgevat om hier in begin 2008 nog eens apart over af te spreken. Het Europese netwerk groeit met iedere reis verder....

Vanuit hier is het snel naar het hotel, even opruimen en weer door. We eten vanavond onder de Brandenburger Tor. Het wordt een prettige avond, met prima eten en een goed gesprek.

Donderdag 11 oktober 2007

Vandaag gaan we verder in op het stedelijk ict beleid. We beginnen met een bezoek aan het ministerie om vervolgens vanmiddag en ook morgenochtend verschillende projecten uit hun programma Projekt Zukunft te ontmoeten.

Berlijn: ICT beleid en Projekt Zukunft

Bij aankomst verwonderen we ons eerst uitgebreid over de aparte samenstelling van de beleidsterreinen in één ministerie, te weten technologie, economie en vrouwen. Daarna vervolgen we onze weg naar boven voor een bijeenkomst over de strategie die het ministerie heeft ingezet om de economie en de stad Berlijn klaar te stomen voor de 21ste eeuw: Projekt Zukunft.

Frau Emenlauer-Blömer, projectleider van Projekt Zukunft, vertelt ons dat na de val van de muur de traditionele industrie in Berlijn hard is geraakt. Veel banen zijn verdwenen naar landen die goedkoper en beter konden produceren dan Berlijn. Het gevolg was een explosieve stijging van de werkloosheid en een stagnerende economie. Tegelijkertijd kwamen er nieuwe sectoren tot ontwikkeling zoals de media en communicatie. In 1997 is de stad Berlijn begonnen met een tegenoffensief onder de naam Projekt Zukunft. Dit project is opgezet om een bijdrage te leveren aan de modernisering van de economie door middel van

publieke dienstverlening en cultuur en het promoten van de media en communicatie als nieuwe groeisector. De aanpak bestaat uit concentratie op strategische actiegebieden en het subsidiëren van projecten waarin overheid en het bedrijfsleven samenwerken.

Thema's uit Fase 1:

- Berlijn - Kennisstad
- Berlijn - open stad
- Berlijn - stad van logistiek
- Berlijn - stad in verandering
- Berlijn - stad van interactieve dienstverlening

Gekoppeld aan deze thema's zijn projecten en initiatieven opgezet om ook daadwerkelijk tot actie te komen. Er vond een wildgroei aan projecten plaats en in die fase was dat ook nodig om tot een basis te komen, maar inmiddels wordt gewerkt aan een duidelijke focus en beperking van onderwerpen. Verschillende sectororganisaties spelen binnen het cluster ict en media een rol in de uitvoering. De overheid werkt daarin samen met het bedrijfsleven.

Halverwege het verhaal neemt herr dr. Both van het ministerie het stokje over om te vertellen over een van deze kernsectoren van de stad Berlijn: de ICT sector. Op het gebied van de ICT heeft de stad ambitieuze plannen gemaakt. De IT sector moet de motor worden van proces -en productinnovatie. Berlijn moet leidend worden als het gaat om initiatieven op het gebied van de ICT door onder andere de modernisering van de publieke sector, het ruchtbaarheid geven aan het aanwezige potentieel in Berlijn en het verder versterken van de wetenschappelijke expertise. De groei van het aantal werknemers in de ICT moet 1 % harder groeien dan het landelijke gemiddelde, 50% van de subsidies van Berlijn moeten in de ICT sector uitgekeerd worden en de investering van derde partijen moet met 10% stijgen. Daarnaast moet de samenwerking tussen de wetenschappelijke wereld en het bedrijfsleven verder gestimuleerd worden.

Als laatste komt herr Mühlbach aan het woord om te vertellen over een voorbeeld van de nieuwe vormen van dienstverlening van de Berlijnse overheid. Voor het verkrijgen van documenten zoals bijvoorbeeld het paspoort of rijbewijs hoeft de Berlijnse burger niet meer naar het stadskantoor. Via een mobiel loket burgerzaken kunnen deze zaken ook worden geregeld in het ziekenhuis, het ouderencentrum of in het winkelcentrum. Dat is niet alleen handig voor de bewoners van een ouderenflat, maar ook voor de werknemers. Alle handelingen kunnen ter plaatse gedaan worden (registratie, bestellen, betalingen etc.). Daarnaast kunnen de bestelde documenten opgehaald worden bij het mobiele burgerloket. De Nederlandse delegatie was onder de indruk en zeker voor steden met een dunbevolkt achterland of een vergrijsde bevolking is een dergelijk loket een interessante mogelijkheid om het de burger makkelijker te maken diensten te verkrijgen.

Als dank voor de presentaties nam tenslotte wethouder Hiemstra van de gemeente Deventer het woord. Gosse Hiemstra gaf een korte bespiegeling op hetgeen we gehoord hadden en legde een link naar ontwikkelingen in Nederland en Deventer.

Het is bewonderenswaardig om te zien hoe er in Berlijn gewerkt wordt om de stad mee te laten gaan in de vaart der volkeren. Echter na voor de zoveelste keer geconfronteerd te zijn geweest met een stevige dosis overheidsinterventie in de economie werd Herr Dr. Both gevraagd waar de markt toch bleef? Dit schoot Herr Doktor in het verkeerde keelgat: "moeten wij ons terugtrekken in onze kantoren en afwachten tot de

Mobiel loket Burgerzaken

11 okt - Vanochtend zijn we uitgebreid bijgepraat door de Senatsverwaltung für Wissenschaft, Technologie und Frauen. Hun Projekt Zukunft zet stevig in op economische ontwikkeling met IT als prominent middel. Er zijn overeenkomsten genoeg met onze innovatie en ICT programma's, maar de schaal van Berlijn met zijn 3.4 miljoen inwoners is toch een andere dan bij ons thuis! Tot slot nog een inleiding over een in Berlijn door het Fraunhofer Institute ontwikkeld mobiel loket voor burgerzaken. Dat is erkenning van de wil van de burger, die hierdoor geholpen kan worden op een persoonlijke manier, vlak in de buurt. Een initiatief dat bij ons navolging verdient! Stedenlink Blog | Auteur: wethouder Hans Janssen - Tilburg

werkloosheid verder stijgt?" Kortom, de overheidsinvesteringen zullen de komende jaren nog wel op pijl blijven. Nu de economie nog.

Opnieuw staat er een parallelprogramma op de agenda. De ene groep zal naar het wijkproject M Street gaan en de andere groep maakt kennis met het cluster xml (dat officieel geen cluster mag heten, zo hebben we gisteren geleerd), waarna we we elkaar later op de middag bij het Museum für Naturkunde weer zullen zien.

Medienportal Potsdamer Strasse, ofwel °mstreet

M Street is een project dat aantoonde dat een innovatieve wijk economie een (inter)nationale impact kan hebben. Niches die door achterstand en verpaupering ontstaan (lage huren, industrieel erfgoed klaar voor hergebruik, multiculturele artscene) worden hier omgezet voor vitale, innovatieve *creative industries*.

Het gaat om een gebied van driekwart km² in het midden van Berlijn met, kortweg gezegd, 'GSB-problematiek'. Nadat de fabrieken die vanouds tussen de woonkazernes stonden hun deuren sloten, rezen werkloosheid en criminaliteit de pan uit. Er ontstond een accumulatie van dropouts, immigranten en verloederend vastgoed. In 1999 werden vanuit de twee deelgemeenten waarin de wijk valt twee wijkmanagers aangesteld, het jaar daarop ook straatmanagers voor de lokale economie. In 2003 toonde een groot onderzoek tot ieders verrassing aan dat in de wijk inmiddels 400 media-bedrijfjes waren gevestigd. Dat was de start voor een nieuwe netwerk gemeenschap: °mstreet.

In 2004 bracht het nieuw opgerichte netwerk voor het eerst een ontmoeting tussen de jonge ondernemers tot stand. Dat leidde in 2005 tot een grootschalige 'open space'-workshop waarin de deelnemers zelf richting gaven aan de toekomst van het netwerk en de activiteiten die het netwerk zou moeten ontplooiën. De laatste jaren is de aandacht meer gericht op PR en publiciteit, een centraal gebouw, en de opbouw van een corporate identity. De activiteiten gebeuren nu nog in co-financiering, maar binnen enkele jaren zal het netwerk selfsupporting moeten zijn.

We spreken met een aantal daadkrachtige dames die °mstreet momenteel aansturen, en een onderwerpster die vanuit London naar Berlijn was verhuisd. Atelierruimte kost hier 5 euro per m², en je kunt er prima wonen met veel groen. De kansen en problemen van de wijk, en meer algemeen van Berlijn, kwamen in de discussie aan bod. Actueel is een verhitte politieke discussie over de vestiging van een 600-bedden bordeel in de wijk, die toch al met een zwakker imago kampt. Positief is de uitbreiding van FAB (Fernseh Aus Berlin), die zich eerder al in de wijk had gevestigd. De digitale infrastructuur, één van de basisvoorwaarden voor dit type economie, is volgens henzelf uitstekend, maar in onze ogen onvoldoende toereikend. Men heeft slechts toegang tot adsl en dat is voor deze multimedia bedrijven echt te weinig.

Nu moeten de banken nog over de brug komen. Veel doorstartende ondernemers uit de creatieve industrie zitten met een financieringsprobleem, omdat de bankwereld na de ICT-hype van enkele jaren geleden de sector nog steeds als marginaal en risicovol beschouwt. Ter afsluiting gaf wethouder Kruyt aan dat in Amersfoort juist voor dit soort cultureel en creatief ondernemerschap een fonds wordt ingesteld met de omvang van een klein miljoen, waarvan 80% uit privaat kapitaal en 20% van de gemeente. Ooit was het hip om naar London te verhuizen, tegenwoordig is Berlijn the place to be.

XML City Berlin

We krijgen een inleiding door de Geschäftsführer van <xmlcity:Berlin>, Dr. Joachim Quantz, een heldere man met paardenstaart. Quantz vertelt dat het netwerk <xmlcity:Berlin> startte om de krachten te bundelen rondom deze technologie, en inmiddels is geëvolueerd tot een platform en een cluster met 40 leden waarin bedrijfsleven en onderzoek samenkomen. Ze richten zich op verschillende thematische

°mstreet

11 okt - Men spreekt over "Lokalpatriottismus" wat mij wel beviel. Tijdens de lunch werd geanimeerd verder gepraat en ik kon mij niet inhouden om voor te stellen om met onze en hun ondernemers onderling bedrijfsruimte uit te wisselen, zodat de creatieven hun netwerk grenzeloos kunnen maken. Stedenlink Blog | Auteur: wethouder Hans Janssen - Tilburg

terreinen, waarbij de XML-technologie alleen nog instrument en geen doel is. Het idee is Berlijn op de kaart zetten als kenniscentrum rondom nieuwe xml technologieën. <xmlcity:Berlin> krijgt landelijke subsidie om dit waar te maken (afgelopen 3 jaar bijv.: 8 miljoen uit de reuzenpot voor Wachstumskerne). De kracht zit in het feit dat professionals expertise die ze zelf niet hebben, makkelijk via het netwerk kunnen vinden en inschakelen, en in de gezamenlijke PR. Ook hun jaarlijkse XML City Days zijn succesvol met 700 bezoekers, en zullen vanaf volgend jaar X –innovation Days heten. Landelijk participeert <xmlcity:Berlin> in het PINK programma “Intelligent Collaboration Portals”.

Voordat we verder gaan met toepassingen van xml in eLearning, vertelt Marga Waanders, wethouder in Leeuwarden over de achtergrond en het doel van Stedenlink. Ze toont daarbij een stukje van het Mata Hari filmpje, een mooie productie over Leeuwarden gemaakt door studenten media en communicatie van de hogeschool. Moraal van haar verhaal: ook Stedenlink ziet het belang van nieuwe generatie Internettechnologieën, en benadrukt de rol die breedband daarin speelt, als randvoorwaardelijke infrastructuur voor multimedia.

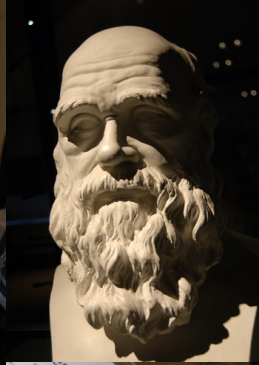
Arne Hildebrandt (prototype van een ‘Geek’) van het jonge bedrijf LinkLab vertelt over een product dat zij hebben gemaakt: HyLOS, een zgn. content management systeem voor eLearning, waarbij verschillende personen zelf tekst, audio en video materiaal kunnen inbrengen bij de samenstelling van online lesmateriaal. De kern zit in het gebruik van semantische verbanden tussen afzonderlijke leerobjecten uit gelinkte databases, waardoor bestaand materiaal makkelijk is te hergebruiken. HyLOS is platform onafhankelijk en kan dankzij het gebruik van xml exporteren naar verschillende media: mobiele telefoon, iPod ed. LinkLab is een spin-off van een onderzoeksprogramma op de technische universiteit, een ontwikkeling die je hier vaak ziet. De nadruk ligt nog te veel op de technisch-inhoudelijk kant van de tool en te weinig op de toepassingen. Er liggen veel mogelijkheden voor laagdrempelig breed gebruik, het is nog onduidelijk of de jongens het product ook zo in de markt durven zetten. De universiteit creëert gesponsorde spin-offs, maar of dit ook tot zelfstandige bedrijven leidt?

Vervolgens liet een aardige dame, Sylee Gore, van Cornelsen Publishing, zien hoe hun online cursus Pools voor zakelijke contacten er uit ziet. Cornelsen is een van de grootste Duitse educatieve uitgevers, die met deze cursus proberen in de zakelijke markt te komen. Ook hier wordt gebruikt gemaakt van multimedia: audio voor uitspraak en oefenen, video voor situatieschetsen, en tekst. Daarnaast speelt ook gaming een rol: door speelsheid in te bouwen gaat het leren makkelijker. Interessant is Gore dat stelt dat alleen een eLearning cursus onvoldoende is. Cornelsen gaat uit van *blended* eLearning waarbij er altijd een trainer betrokken is, met enkele trainingsmomenten op een fysieke locatie en continue online feedback van de trainer. Hun ervaring is dat deze werkwijze goed past bij de huidige generatie werknemers. De cursus kan efficiënter worden ingepast in de werkdag, informatie wordt beter opgenomen en het scheelt veel tijd, omdat men geen reistijd heeft of hele dagen op een cursuslocatie verblijft. De multimedia maakt het ook makkelijker om culturele aspecten van taal en omgang met Poolse zakenmensen over te brengen.

De basis van de cursus – het technisch platform – is ook te gebruiken voor andere talen en doelgroepen. Maatwerk is echter wel een kostbare productie. De toepassing leent zich daarom eigenlijk alleen voor grote organisaties die reeds veel trainingskosten maken. De eLearning aanpak brengt voor hen een besparing met zich mee, en levert ook betere leerresultaten bij hun medewerkers op. Wel valt te denken aan een gezamenlijke inzet door bijv. een netwerk van bedrijven.

Concluderend lijkt <xmlcity:Berlin> een goede formule voor clustering, mits je een flink budget hebt. Beide producten (HyLOS en de Poolse cursus) zijn onderscheiden met innovatieprijzen. Wat wel opvalt is dat de producten die ons zijn getoond, zeker aardig zijn, maar niet superinnovatief. Net als eerder deze ochtend bij de Senatsverwaltung bekruipt je het gevoel dat beide initiatieven behoorlijk technology /aanbodgedreven zijn, en weinig marktvaart gedreven.

XML toepassingen in het Museum für Naturkunde

Het museum bevindt zich in het voormalige Oost Berlijn. Het statige pand is in 2004 opgeknapt met subsidie van de EU; 8 miljoen euro waarvan 4 miljoen voor het gebouw en 4 miljoen voor de tentoonstelling. Het museum brengt de evolutie van het heelal, de aarde en het leven in beeld (met name biodiversiteit). In Nederland is het museum het beste te vergelijken met Naturalis in Leiden. We worden ontvangen door Dr. Damaschun, hoofd exposities en publiekseducatie en Uwe Moldryk, de wetenschappelijk projectleider van de herinrichting.

Het museum kent drie functies die elkaar moeten versterken: de museale, wetenschappelijke en de collectionele functie. Gedurende de ontwikkeling van de nieuwe inrichting werkten steeds een wetenschapper samen met een multimedia ontwerper. Dit leidde tot veel gedreven discussies tussen de verschillende disciplines, maar heeft zich absoluut vertaald in het resultaat. De drie functies van het museum zijn overeind gebleven, en de multimedia aanpak doet recht aan de inhoud. En niet andersom, zoals ook regelmatig gebeurt. De tentoonstelling zit vol doordachte slimmigheden om de inhoud over te brengen.

Er zijn Jurascope's, verrekijkers waarmee de skeletten van de dinosauriërs in de zaal tot leven worden gewekt. Alle informatieborden zijn voorzien van touch tekst met ondersteunende filmbeelden. Je drukt op een woord in een tekst en dan verschijnt er een filmpje over dat trefwoord. Het voordeel hiervan is dat de samenhang van de boodschap beter overkomt. In totaal hebben ze 135 filmpjes gemaakt. Hierbij is bewust gekozen voor animatie, omdat het niet te echt moet lijken. Kinderen denken al snel dat beeld ook werkelijkheid is, en feit is dat men niet precies weet welke kleur een Brachiosaurus had. Het blijft een afbeelding van een gereconstrueerd verleden. Daarom is geen gebruik gemaakt van de BBC film 'walking with dinosaur'.

Om de diversiteit van het leven zichtbaar te maken is een multi-userscherm gebruikt. Technisch werkt het perfect. Als je het scherm aanraakt komt een stamboom in beeld. Prachtig voor de leek. Maar de boodschap die de wetenschappers wilden overbrengen komt niet over. Dit was een mooi voorbeeld van discussies tussen wetenschappers en de multimedia specialisten, die het vormgeven. De kunst is beide invalshoeken in balans te brengen en niet een van beide te laten domineren. Dit stelt hoge eisen aan de communicatie en het projectmanagement.

Belangrijk is ook dat bij de kleurstelling van de expositie geen gebruik gemaakt van moderne kleuren, omdat die binnen een paar jaar verouderd zijn. Neutrale kleuren hebben de voorkeur. Daarbij past dit ook bij het prachtige oude gebouw. Partners bij de opzet van de tentoonstelling waren o.a.: Art+ Com, Laterna Magica, Media Agency. Het feit dat er, geheel ongepland (gevolg van de aanbestedingsregels), meerdere partners betrokken waren bij de multimediale ontwikkeling was een voordeel. Het leidde tot onderlinge competitie in kwaliteit.

Het is erg prettig dat onze gastheer, Uwe Woldrzyk, zo open over het proces praat en ons nadrukkelijk wijst op de lessen die ze hebben geleerd van hun bezoeken aan andere musea in de voorbereiding en het traject zelf. We mogen hem altijd bellen voor advies bij complexe multimediale exposities. Dat zullen we onthouden...

Wethouder Hoeffnagel uit Arnhem spreekt een woord van dank uit. Hij benadrukt dat de leerpunten uit het museum van nut zijn voor Arnhem. Het nieuwe nationaal historisch museum is aan Arnhem toegewezen, en daarbij zal ook zeker gebruik worden gemaakt van multimediale toepassingen. Het 'principe van eerlijkheid' waarop de tentoonstelling is gebaseerd, is een prima uitgangspunt voor de vormgeving en de educatieve aspecten van het nieuwe museum.

Receptie op de Nederlandse Ambassade

Nauwelijks bekomen van de dinosaurussen in het natuurhistorisch museum van Berlijn mogen we bij de Nederlandse ambassade een kijkje nemen. Het door Rem Koolhaas ontworpen gebouw van aluminium, staal, beton en glas kost een paar centen (ruim 60 mln) en het nam maar liefst 3,5 jaar om het te bouwen, maar dan heb je ook wat. Het is een geweldig gebouw, met lef ontworpen en een echte prijswinnaar. Het meest bijzonder is dat dwars door het gebouw een zichtlijn loopt van de rivier de Spree naar de televisietoren aan het Alexanderplatz. Bij wet is geregeld, dat er geen bouwwerk in deze zichtlijn mag worden opgericht.

We worden ontvangen door Derk Oldenburg, de 2^e man van de ambassade, in de ontvangsthall van de ambassade met een geweldig uitzicht op de Spree. Na het officiële gedeelte, met een welkomstwoord van de heer Oldenburg en een woord van dank van de voorzitter van Stedenlink, Hans Janssen, worden we samen met onze Duitse gasten rondgeleid door het gebouw. Als een oranje lint slingert de centrale gang door de Ambassade naar boven. Vanuit deze gang worden alle afdelingen ontsloten. Er is geen andere weg, behalve de lift en het idee is dat de afdelingen elkaar zo regelmatig tegenkomen. De centrale gedachte achter het gebouw is openheid, door Koolhaas gezien als typisch kenmerk van Nederland. Adembenemend mooi, maar niet altijd even functioneel voor degenen die er werken, zo getuigt de plant op de trap om te voorkomen dat men het hoofd stoot.

De receptie op de bovenste verdieping is goed verzorgd en na wat aandringen blijkt de huismeester (een gesoigneerde alleenstaande ex-militair) bereid om het dak te openen en mogen we naar de daktuin. De huismeester doet dit niet vaak, de goed doordachte dynamische luchtcirculatie van het pand heeft –naar zijn zeggen- dagen nodig om weer tot rust te komen. De receptie is geanimeerd, een prettige gelegenheid om met de verschillende Duitse sprekers uit het programma wat nader op de projecten en strategieën in te gaan.

Vanuit de receptie gaan we meteen door naar de Gugelhof, een informeel lokaal restaurant met traditioneel Duitse keuken in de wijk Prenzlauer Berg. Opnieuw een avond vol goede gesprekken, over het programma van de dag, met discussies over de noodzaak van nieuwe politieke stelsels en helaas ook met het laatste nieuws over de stakingen op het Duitse spoor. De staking morgen gaat door!

De Ambassade

12 okt - Het gebouw is zeer markant, ontworpen door Rem Koolhaas. De ontvangst was hartelijk, ook zo ervaren door onze Duitse inleiders die waren uitgenodigd. De 2de man op de Ambassade, Derk Oldenburg, die ons ontving kreeg vanuit alle Stedenlink gemeenten een fotoboek, zodat wij ons beeld in Berlijn hebben achtergelaten. Extra cachet was toch wel dat de heer Oldenburg zich had getooid met onze Open Net Works speld. Ook in Berlijn hebben we dus een echte ambassadeur!
Stedenlink Blog | Auteur: wethouder Hans Janssen – Tilburg

Vrijdag 12 oktober 2007

Vandaag staan nog twee activiteiten op het programma en daarna vertrekken we rond het middaguur weer met de trein naar Nederland. De laatste stakingsberichten geven aan dat onze ICE gewoon op tijd zal vertrekken, maar wellicht wel wat vertraging zal oplopen onderweg. De bus brengt ons naar de European Network Day van de Innovation Week waar we een kort programma met enkele andere Europese steden hebben over cultuur, creativiteit en innovatie in de stad, met ook twee presentaties van onze eigen leden Rotterdam en Enschede. De wethouders van Stedenlink reizen door naar het Literatuur Haus voor hun bestuursvergadering en zullen niet bij de European Network Day aanwezig zijn.

Building Creative Innovation Habitats

Dus terwijl het bestuur van Stedenlink bestuurde, stort het ambtelijke deel van de delegatie zich in het innovatiecircus (een bijeenkomst van projectpartners en wetenschappers uit zeven Europese landen) in een prachtig industrieel monument in Charlottenburg.

Na de ontvangst door Prof. Dr. Kirsten Langkilde (vice-president van de Universität der Künste van Berlijn) volgen twee presentaties van Stedenlinkers. Allereerst houdt Natalie Zaja een boeiende presentatie over de omvorming van een voormalige graansilo aan de Maashaven in Rotterdam tot een "creative factory". De lucht van dooie ratten drong diep in de zaal door. De presentatie valt niettemin merkbaar in de smaak bij de aanwezigen. Daarna is het de beurt aan Hans Koenders die vertelt over de herontwikkeling van Kenniswijk Roombeek in Enschede. Uit zijn presentatie komt naar voren dat Roombeek de vleesgeworden missie is van Stedenlink. Het open glasnetwerk wordt door Hans kundig over het voetlicht gebracht.

Vervolgens krijgen we een uur lang college van Prof. Dr. Dragan Klaić van de Universiteit van Leiden. Prof. Klaić geeft een cultuurhistorische analyse van de succesfactoren van initiatieven van steden, die in navolging van Richard Florida, de stad revitaliseren en aantrekkelijk maken voor haar (toekomstige) burgers en bedrijven. Tal van voorbeelden (succesvolle en minder succesvolle) passeren de revue (toekomstige reisbestemmingen voor Stedenlink: Istanbul Sentral en Paris la Vilette). Dragan ontpopt zich als een echte globetrotter en wij vragen ons af of hij wel eens in Leiden te bewonderen was. Bovenal blijkt hij een boeiend verteller, maar ook iemand die in de collegezaal weinig weerwoord wenst. Dit laatste leidt tot een interessant dispuut tussen onze Hans Koenders en de professor. Het lijkt er op zijn minst op dat initiatieven waar de eigen burgers trots op zijn niet erg hoog scoren bij professor Klaić.

Terwijl Mateu Hernandez Maluquer van de gemeente Barcelona begint met wat belooft een interessante presentatie te worden met als titel "Building the city of knowledge, a city of work and life" verlaten wij het circus in verband met de terugreis naar Nederland. Tijdens de bestuursvergadering zijn de afgelopen dagen reeds geëvalueerd en men kijkt tevreden terug op een goede studiereis. Om met Hans Janssen te spreken, 'een strak programma, nuttige informatie, een fraaie stad en goede 'Gastgebers'. Holger Boswijk, van de gemeente Deventer en Minouche Besters van Wonderful World worden hartelijk bedankt voor de organisatie.

Op het station aangekomen, staat onze trein keurig op het bord. En onderweg hebben we inderdaad wat vertraging, zo'n anderhalf uur bij het overstappen in Duisburg. Ze blijven Pünktlich, onze oosterburen, zelfs bij berichtgeving over stakingen!

Innovation Circus

12 okt -(De ambtenaren) keren er enthousiast van terug: een dynamische hoogleraar heeft de zaal het hoofd op hol gebracht met een prikkelende uithaal naar het topdown-denken. Zijn voorbeeld daarvan is het fenomeen Culturele Hoofdstad, als "... burgerlijke uitvinding van de culturele elite die nog nooit tot enige extra creatieve impuls heeft geleid, want dergelijke impulsen komen alleen vanuit de basis, vanuit experimenteertomgevingen van ondernemende creatievelingen". Nou ja, misschien is de werkelijkheid wat genuanceerder. Maar mijn drijfveer voor een open digitale infrastructuur is wel dat elke Tilburger, elke Nederlander aan de slag kan, zowel huiselijk als professioneel. Stedenlink Blog | Auteur: wethouder Hans Janssen - Tilburg

